

Maliye Çalışmaları Dergisi

Journal of Public Finance Studies

DOI: 10.26650/mcd2021-973101

Araştırma Makalesi / Research Article

İstanbul Şehremaneti'nin 1335 (1919) Yılı Bütçesi

The Budget for 1335 (1919) of İstanbul Şehremaneti

Cem ÇETİN¹

Öz

Osmanlı Devleti'nin mali ve idari yapısı Tanzimat'tan itibaren önemli bir dönüşüm süreci yaşamıştır. Bu bağlamda öne çıkan öne iki olgu bütçe ve yerel yönetimler olmuştur. Daha önce de gelir ve giderlerini kaydetme kültürü olmakla birlikte bu dönemde ilk kez batılı anlamda bütçeler hazırlanmıştır. 1854'te kurulan Şehremaneti hemşehrilerinin yerel ihtiyaçlarına cevap verme serüvenine koyulmuştur. Böylelikle bu iki olgu yani bütçe ve yerel yönetimler bir ihtiyacın sonucu olarak kesişmişler ve Şehremaneti Bütçeleri olarak kendinden söz ettirmeye başlamışlardır. İstanbul için 1918-1919 dönemi, birinci işgalin yaşandığı dönem olması nedeniyle öne çıkmaktadır. Şehremaneti'nin Milli Kütüphaneden temin edilen 1919 (1335) mali yılı bütçesi bu döneme aittir. Çalışmada Şehremaneti'nin 1919 yılı bütçesi incelenmiş ve bu kritik yılda dönemin mali tevzin anlayışı içinde belediye bürokratlarının mali kaygıları, bütçe hazırlama çabaları ve gelir ve gider kalemlerinden yola çıkarak mütareke dönemi başkentinin sosyal ve ekonomik yapısının izdüşümleri üzerinde durulmuştur. 1919 yılı Şehremaneti bütçesi, belediyenin sunduğu hizmetlerin yasal dayanağı olan bütçeyi, gerçeğe uygun, çok boyutlu ve tartışmacı bir anlayış içinde hazırlama çabasını ortaya koymaktadır. Makaleyle dönem hakkında çalışan iktisat tarihçilere, makro çalışmalardan farklı olarak, mikro tahliller yapma konusunda katkı sağlanması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul Şehremaneti, bütçe, yerel yönetim bütçesi

ABSTRACT

The financial and administrative structure of the Ottoman Empire went through an important transformation process during the Tanzimat period. In this context, budgets and local governments came to the fore. Although a previous culture of recording income and expenses existed in the past, budgets were prepared in the western sense for the first time. Established in 1854, Şehremaneti began its adventure of responding to the local needs of its citizens; thus, budgets and local governments intersected as a consequence and became known as Şehremaneti Budgets. The period 1918–1919 was important as it was the first year of the occupation of İstanbul. The 1919 budget of the Şehremaneti, housed

¹Dr., Marmara Üniversitesi, İç Denetim Başkanlığı, İstanbul, Türkiye

ORCID: C.Ç. 0000-0002-9530-7288

Corresponding author:

Cem ÇETİN,
Marmara Üniversitesi, İç Denetim Başkanlığı,
İstanbul, Türkiye
E-mail: cemcetin1977@gmail.com

Submitted: 19.07.2021

Revision Requested: 04.09.2021

Last Revision Received: 25.09.2021

Accepted: 26.09.2021

Citation: Cetin, C. (2021). İstanbul Şehremaneti'nin 1335 (1919) yılı bütçesi. *Maliye Çalışmaları Dergisi-Journal of Public Finance Studies*, 66, 51-76.
<https://doi.org/10.26650/mcd2021-973101>

in the National Library, belongs to this period. In the study, the 1919 Şehremaneti budget is examined emphasizing the financial concerns of bureaucrats and efforts to prepare the budget by examining the understanding of financial allocation of the time. In addition, the social and economic structure of the armistice period capital in the context of income and expense items is discussed. The 1919 Şehremaneti budget reveals the effort to prepare a budget, which served as the legal basis for the services offered by the municipality, in a realistic, multidimensional, and argumentative manner. Unlike more common macro studies, this article is intended to contribute to economic historians working on the period in micro-analysis.

Keywords: İstanbul Şehremaneti, budget, local government budget

EXTENDED ABSTRACT

Tanzimat is a period in Ottoman history during which important changes took place in the government financial and administrative structure. Budget and local administration recordkeeping came to the fore in this period. Although a previous tradition of keeping records regarding the revenues and expenditures of the Ottoman Empire existed, the phenomenon of modern budgets was introduced into the agenda after the Tanzimat and matured with the Constitutional Monarchy. The budgets of local governments also entered into financial structure with the establishment of provincial administrations and municipalities established following the Tanzimat to provide local services. Şehremaneti was established in 1854. The separation of the municipal budget in the government budget was achieved with the “Dersaadet Municipality Law,” which entered into force in 1877. With this law, municipalities were given the duty to fulfill some public services and an extremely insufficient source of income to perform such services. Municipalities only gained financial power with the publication of the “Rüsum-i Municipality Law” in 1914 (Ergin, 1999, pp. 1535–1538). Municipalities are the main local administration units that strive to meet local needs in the most effective way. Municipal budgets constitute the legal basis for local services to be provided to citizens. Municipal budgets are important informational resources regarding the socioeconomic structure of cities and revealing the financial approach of the period. In this study, the 1919 budget of Şehremaneti is examined revealing the financial concerns of the municipal bureaucrats and the financial distribution of the period in this critical year, emphasizing the efforts to prepare the budget, and the projections of the social and economic structure of the capital of the armistice period. Thus, economics historians working on this period will be able to conduct micro-analysis, unlike macro studies that examine a wider range of dates.

In the Şehremaneti Budget of 1919, the income estimates are followed by written explanations and evaluations regarding the appropriations. Income estimates comprise five chapters, taking the previous year into account. The “Regulations for the year 1335” were developed to demonstrate the principles of budget implementation. Emanet prepared the income budget draft and presented it to the Council as 63.173.625 kuruş; after which the Council made some changes, the draft was submitted to the Cemiyet-i Umûmiye as 60.668.400 kuruş. The Cemiyet-i Belediye-i Umumumiye finalized its income budget as 61.568.400 kuruş by examining the revenue items. The bureaucrats involved in the determination of income items presented a realistic attitude. In general terms, the proposals and evaluations of the three bodies regarding the incomes followed a close course. Building and dividend tax within the total income is collected by the Ministry of Finance and transferred to Şehremaneti, so revenue is heavily dependent on the government and its tax collection capacity. Emanet and Emcûmen assumed very realistic attitudes regarding the determination of income items. The 1919 municipality expense budget was prepared by Emanet in 15 chapters and presented to the Council. The budget was connected as 75.313.541 kuruş as a result of the examination of the Cemiyet-i Belediye-i Umumumiye. An excep-

tionally meticulous approach is displayed in the development and evaluation of the allowance proposals. The effort of Şehremaneti to fulfill concerns related to public health and safety, which was the responsibility of many public services over time, stands out in the appropriation proposals. Concerns regarding the inclusion of the appropriations in the correct chapters and personnel affairs and transactions are highlighted. Current expenditures constitute the biggest share among the total allowances of 1919, with 52.760.950 kuruş. Among the current expenditures, salary and wage payments constitute a weight of 29.510.950 kuruş. The share of investment expenditures is 9.160.000 kuruş, and the share of transfer expenditures is 13.392.591 kuruş. The majority of this is for the payment of debts assumed to cover the Şehremaneti budget deficit, which is also in question in the reporting year. According to the Mouvazene Ordinance, the allowances for 1919 fiscal year expenditures were estimated as 75.313.541 kuruş and the income as 61.568.400 kuruş. When the 1919 Şehremaneti budget, which reflects the influence of western style budgeting on the city's administration, is evaluated overall, it can be said that the municipality, which was trying to provide a wide range of services to citizens living in the capital, from public health, to public works, to transportation, to culture and arts, in a critical period following the first world war, which is exhibited in the clear effort expended to prepare the budget in a realistic and meticulous manner.

1. Giriş

Osmanlı tarihi içinde Tanzimat, mali ve idari yapıda önemli değişimlerin yaşandığı bir kırılma noktasıdır. Tanzimat'tan itibaren yaşanan dönüşüm sürecinde bütçe ve yerel yönetim olguları öne çıkmıştır.

Osmanlı Devleti'nin gelir ve harcamalarına ilişkin düzenli olarak kayıt tutuyor olmaları bilinen bir olgu olmakla birlikte; muhasebe icmalî çıkarma geleneğinin hangi dönemde başladığı sorusu muallaktır. Osmanlı Devleti merkezi hazinesinin gelir ve harcamalarına ilişkin ilk bütçe verileri 1509-1510 tarihlidir. Bunu Halil Sahillioğlu'nun yayımladığı 1524 bütçesi izler (Çakır, 2001, s. 56; Özvar, 2006, s. 198).

Modern anlamda bütçe anlayışı yönündeki gelişmeler Tanzimat'tan sonra gündeme gelmiş ve nihayet ikinci Meşrutiyet ile birlikte *bütçe hakkı* anlayışına uygun ilk bütçe hazırlanmıştır. Merkezi devlet bütçelerini tamamlayacak şekilde yerel yönetimlerin bütçeleri de yine Tanzimat sonrasında yerel hizmetlerin görülmesi amacıyla vilayet idareleri ve belediyelerin kurulması ile mali yapıya girmiştir.

Kırım Savaşı sırasında, savaşın olumsuz etkilerini kırmak için 13 Haziran 1854'te kurulan Şehremaneti'nin mali yeteneği oldukça sınırlıdır. Modern anlamda belediye faaliyetleri ilk olarak ayrıcalıklı bir bütçe ve statü ile Galata ve Beyoğlu bölgesinde kurulan 6. Daire-i Belediye ile görülecektir (Ortaylı, 1979, s. 296-297).

Belediye bütçesinin hükümet bütçesinden ayrılması 1877'te yürürlüğe giren *Dersaadet Belediye Kanunu* ile olmuş ve bu düzenleme ile hükümet belediyeye bazı kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi görevini vermekle birlikte, çok yetersiz bir gelir kaynağı terk etmiştir. 1914 yılına kadar çeşitli değişiklikler ile bu yetersiz vergiler uygulanmış ve Belediye, ancak 1914'te *Rüsum-i Belediye Kanunu'nun* yayımlanmasıyla belli düzeyde mali güce kavuşabilmiştir (Ergin, 1999, s. 1535-1538).

Belediyeler, yerel ihtiyaçların en etkili şekilde karşılanmasında rol oynayan temel mahalli idare birimleridir. *Hemşehrilere* sunulacak yerel hizmetlerin yasal dayanağını belediye bütçeleri oluşturmaktadır. Belediye bütçeleri, şehirlerin sosyoekonomik yapısı hakkında bilgi vermesi ve dönemin mali yaklaşımını ortaya koyması açısından önemli kaynaklardır. Bu çalışmada 1919 yılı Şehremaneti bütçesinden hareketle belediye bürokratlarının, dönemin mali tevzin anlayışının etkisi altında, bütçe hazırlama sürecindeki mali yaklaşımları, öncelikleri ve kaygıları üzerinde durulurken bir yandan da gelir ve gider kalemlerinden hareketle mütareke dönemi başkentinin sosyoekonomik yapısı hakkında ipuçları verilmektedir. Bu yıl, Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle –politik ve sosyoekonomik savaş miraslarıyla birlikte- başlayan mütareke döneminin başlangıcı olması nedeniyle seçilmiştir. Böylelikle bu kritik dönem hakkında çalışan iktisat tarihçilerine, daha geniş tarih aralığını içeren makro çalışmalardan farklı olarak, mikro analizler yapma sürecinde bir katkı sağlanması umulmaktadır.

2. Amaç ve Yöntem

Bu çalışmada ele alınan Şehremaneti'nin 1919 (1335) mali yılı bütçesi, dönemin mali tevzin uygulamalarının izlerini takip edebilmeyi olanaklı kılması; bu bağlamda belediye yönetimine hâkim olan mali bakış açısını yansıtmaya açısından önemlidir. Ayrıca ele alınan dönemin Birinci Dünya Savaşı'nın sonu ve İstanbul'un birinci işgalinin gerçekleştiği yıl olması hasebiyle İstanbul'un sosyoekonomik yapısı hakkında dönemsel değerlendirmeler yapmak isteyen araştırmacılara da ışık tutmaktadır. Çalışmada ilk olarak Osmanlı Devleti'nde modern anlamda bütçe olgusuna kısaca değinildikten sonra, Şehremaneti'nin 1919 mali yılı bütçesi üzerinde ayrıntılı olarak

durulmaktadır. Bu bağlamda bütçenin uygulama esasları, (yetkili organlarca incelenme sırasına uygun olarak) bütçe gelirleri ve giderleri ele alınmaktadır. Sonuç kısmında ise 1919 bütçesinin incelenmesi ile elde edilen mali yapıya ve anlayışa ilişkin çıktılar üzerinde değerlendirmeler yapılmaktadır.

Millî Kütüphaneden temin edilen Şehremaneti'nin 1919 (1335) mali yılı bütçesi 83 sayfadan oluşmakta ve çok sayıda sayısal veri içermektedir. Okuma kolaylığı sağlanabilmesi ve bütçenin ilgili organlarca değerlendirilme sürecinin toplu olarak ortaya konulabilmesi için, gelir gider cetvelleri olduğu gibi alınmamış tablolaştırma yöntemine başvurulmuştur.

3. Bulgular

3.1. Osmanlıda Modern Anlamda Bütçe Olgusunun Gelişimi

Osmanlı Devleti'nin klasik dönemde yıllık gelir ve giderleri cetveller aracılığıyla izlenirdi. Kesin hesap cetveli niteliğinde olan bu yöntemin yanında modern bütçeye benzeyen ve gelir-harcama tahmini halinde bütçeler de mevcuttu. Gelirin öncelikli olduğu Osmanlı bütçeleri zaman içinde önemli bir çeşitlilik göstermektedir. 15-16. yy bütçeleri güneş yılını esas alan ve gelir bölümlerinde eyaletlere göre, eklektik bir tasnif sunarken; 17. ve 18. yy bütçeleri ay yılını esas almakta ve eyaletlere göre değil merkezi-fonksiyonel ve sentetik bir tasnif göstermekteydi. 1691 yılında devlet gelirlerinin bütçelerde fonksiyonel olarak gösterilmesi için önemli bir adım atılarak cizye gelirleri tek bir kalemde toplanmıştı. Bütçelerde gelir ve giderlerin düzenlenmesinde iki yanlı muhasebe tekniği değil çıkarma mantığı hâkimdi. 1768 yılından 19. yy başlarına ve hatta 1820'ler sonuna kadarki dönemde, masraflı ve yenilgilerle sonuçlanan savaşlar devlet harcamalarını arttırmış bütçe açıklarına neden olmuştur. Bunun üzerine Tanzimat'la birlikte bütçe hazırlanmasında yeni arayışlar söz konusu olmuş ve batılı anlamda ilk bütçe 1863 yılında¹ hazırlanmıştır (Tabakoğlu, 1997, s. 173-176).

Tanzimat'ta mali alanda yaşanan önemli bir gelişme Mansure ve Redif Hazinesi ile Hazine-i Amire'nin ilga edilerek Maliye Nezareti'nin kurulmasıydı. Bu sayede Maliye Hazinesine bütçede "birlik" ilkesi başta olmak üzere rasyonel bir mali yapı kurabilme ve mali işlemleri kontrol etme imkânı sağlanmış oluyordu. Tanzimat'la birlikte modern anlamda bütçe hazırlama imkânı doğmuş –bazı istisnalar dışında- düzenli olarak bütçe hazırlanmıştır. Dönem içinde gelir ve gider rakamlarının –giderler daha fazla olmak üzere- sürekli artış göstermiş ve ortaya bütçe açıklarını çıkarmıştır. Ayrıca gelir ve giderlerin yapısı da değişim göstermiştir. Gelir kalemlerinde zirai ve gümrük vergileri; giderde ise iç ve dış borç ödemeleri kaynaklı transfer harcamaları artış kaydetmiştir. Gelir ve giderlerde yaşanan yapısal değişimlerle birlikte işlem hacmi artarken; harcamaların yapısı da savunma harcamaları lehine değişmiştir (Güran, 1989, s. 8-38).

Tanzimat'ın ardından ilan edilen 1840 (1256) yılı bütçesine bakıldığında, bütçe rakamlarının 18. yy sonlarına göre genel olarak 23 kat; askeri harcamalar bazında ise 17-18 kat arttığı görül-

1 Modern anlamda ilk bütçenin hazırlandığı yıl üzerinde duran Karamürsel, Belin'in 1861-1862 yılı bütçesini, A. Du Valey'in ise 1863-1864 bütçesinin bu bağlamda hazırlanan ilk bütçe oldukları yönündeki görüşlerine ihtiyatlı yaklaşır. Karamürsel'e göre 1848-1849 yılı bütçesi batılı anlamda usul ve kaidelere göre hazırlanmış ilk bütçe olup; adı geçen yazarlar bu bütçeden haberdar olmadıklarından farklı görüşler ortaya atmışlardır (Karamürsel, 1989, s. 118-123). Anayasa ve bütçe hakkına uygun modern anlamda ilk bütçenin 1909'da II. Meşrutiyet'le birlikte hazırlanarak Meclis-i Mebusan'a sunulan ve kabul edilen bütçe olduğunu belirtmiştir (Mutluer, Öner ve Kesik, 2011, s. 55) Karal, Tanzimat öncesinde üç ayda bir gelir ve giderlere ilişkin defter tutulduğunu fakat bunların sadece padişah ve sadrazama yönelik olup ilan edilmediğini bu yüzden söz konusu defterlerin modern anlamda bütçeye karşılık gelmediğini ifade ettiği bölümde; ilk modern bütçenin 1861 yılında yapıldığını öne sürer. Karal'a göre 1850'lerde bir bütçe yapılmış olması İslahat Fermanı'nda yer alan yıllık bir bütçe hazırlayarak ilan etmek taahhüdü bağlamında gerçekçi değildir (Karal, 2003, s. 226).

mektedir. Zaman içinde giderlerde meydana gelen bu artış sadece enflasyonla açıklanamaz. Zira yapılan bir hesaplamada 1758-1836 yıllarında kuruşun sterlin karşısındaki değer düşüklüğü %458,7 olarak hesaplanmıştır ve bu bağlamda 1840 yılında 85-90 milyon kuruşluk bir gider olması beklenirken gerçekte giderler 400 milyon kuruşu aşmıştır. Dolayısıyla bu büyük artışın gerisinde sadece enflasyon olgusu olmayıp; bunun yanı sıra devletin mali yapı, usul ve bütçe ilkelelerinde meydana gelen değişimler de bulunmaktadır (Cezar, 1986, s. 301; Genç, 2000, s. 140).

Tanzimat Fermanı'nda kavram olarak bütçeden bahsedilmemekle birlikte “*Devlet-i Aliye'nin berren ve bahren müdafaaı için gereken mesarid-i askeriye vesairesi dahi kavanin-i icabiye ile tahdit ve tebyin olunup ona göre icra olunması lazımedendir*” ifadesi kamu harcamalarının yapılmasına yönelik zorunlu giderlerin önceden sınırlanması ve tespit edilmesine vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda 1845 yılında bütçe hazırlanmasına ilişkin bir karar alınmakla birlikte, hukuki alt yapı ancak 1855'te çıkarılan ve bütçelerin hazırlanması, onaylanması ve denetlenmesine ilişkin esasları ayrıntılı olarak düzenleyen 13 maddelik *Hazine-i Celînenin Muvazene Defterinin Tanzimine Dair Nizamname* ile hayat bulmuştur. Bu esasların uygulamaya geçilmesinde birtakım sorunlar yaşanması üzerine bu kez 1874'te, 16 maddelik ve daha çok uygulamaya yönelik, *Devlet-i Aliye'nin Bütçe Nizamnamesi* yürürlüğe girmiştir (Çakır, 2001, s. 60-61; Öner, 2001, s. 301-302; Öner, 2009, s. 1).

Tanzimat döneminde yöntem itibariyle batılı anlamda bütçe hazırlama çabaları görülmesine rağmen, Tanzimat Meclisi ve Meclis-i Umumi halkın seçtiği kişilerden oluşmadığından, bütçenin en temel olgusu “bütçe hakkı” ile ilgili bir gelişme yaşanmamıştır. (Giray, 2010, s. 151) Bütçe hakkının yer aldığı ilk metin ise birinci Meşrutiyet'le ilan edilen *Kanun-i Esasi* olmuşsa da; *Kanun-i Esasi*'de yer alan bütçe hakkını padişah karşısında zayıflatan hükümler nedeniyle istenen sonucu verememiştir. (Öner, 2001, s. 405) Anayasa ve bütçe hakkına uygun modern anlamda ilk bütçenin hazırlanması için ise ikinci Meşrutiyet'i beklemek gerekmiştir. (Giray, 2010, s. 152; Mutluer, Öner ve Kesik, 2011, s. 55).

Batılı anlamda bütçe hazırlama sürecinde dış baskıların önemli bir rolü olduğu açıktır. Nitekim *Muharrem Kararnamesi* ile birlikte kurulan Düyun-ı Umumiye'nin en fazla önem verdiği hususlardan biri bütçede sıralanan hayali rakamlar yerine her yıl usulüne uygun bir bütçe yapmaktı. Hâlbuki “bütçe” denen rakamlar toplamı, önceleri kâğıt üzerinde kalan, ara sıra yayımlanan bir belgeden ibaretti. Önemli olan konu ise bütçeyi uygulanabilecek şekilde ortaya koyabilmekten geçmekteydi (Kartal, 2003, s. 232; Karamürsel, 1989, s. 87-90).

Osmanlı Devleti bütçelerinin, teknik olarak değerlendirildiğinde, tarihi süreçte çeşitli isimlerle anıldığı görülmektedir. 1863-1881 döneminde “*Devlet-i Aliye'nin Muvazene-i Umumiyesi*”, 1887-1895 döneminde “*Devlet-i Aliye'nin Sal Hesabı*” ve 1909-1919 döneminde “*Devlet-i Osmaniye Bütçesi*” şeklinde isimlendirilmiştir ki; bu isimlendirmelerden bütçenin modernleşme sürecini izlemek mümkündür (Keskinkılıç, 2003, s. 336-337).

Osmanlı mali yapısında, Tanzimat'la birlikte, Devlet (merkezi) bütçe sürecinde yaşanan gelişmelere eşlik eden bir diğer olgu yerel yönetim bütçeleri olmuştur. Tanzimat Fermanının ilanı ile birlikte mali ve idari alanda yaşanan gelişmeler, mali yapıdaki dönüşümü hızlandırırken gelir ve giderlerin daha sistemli olarak tutulmasını gerekli hale getirmiştir. Bunun sonucunda günümüz bütçelerine benzer nitelikte bütçe kanunları merkezde olduğu gibi vilayetlerde de –muvazene defteri bazında- hazırlanmaya başlamıştır (Torun, 2018, s. 59, 66).

Vilâyet yönetimindeki tecrübelerden hareketle 1864'te *Vilâyet Nizamnamesi* ve ardından 22 Ocak 1871 tarihli *İdâre-i Umûmiye-i Vilayât Nizamnamesi* hazırlanmış; böylelikle vilâyet yöneticilerinin yetki ve sorumlulukları ayrıntılarıyla ele alınırken belediye ve nahiye teşkilatına da geniş olarak yer verilmiştir (Sarıçelik, 2018, s. 385, 387).

Yerel yönetim alanında vilayetlerin yanı sıra Tanzimat'la birlikte gelişme kaydeden belediyeçilik anlayışının sonucunda 1855 yılında kurulan Şehremaneti'nin 1877 *Dersaadet Belediye Kanunu* ilan edilene kadar kendine has geliri olmadığından, teknik anlamda bir bütçesi mevcut olmamıştır. Bu tarihe kadar Şehremaneti'nin gelirleri merkezi idarenin geliri kabul edilmiş ve belediyenin "bütçe" açıkları hükümet tarafından kapatılmıştır. Bu dönemde Şehremaneti sadece memur maaşı ve muhtaç kişilere maaş harcaması yapmış; şehrin temizlik ve bakım harcamaları ise hükümetçe karşılanmıştır (Ergin, 1999, s. 1535-1536; Öner, 2008, s. 16).

Kurulmaya başladıkları 1855 yılından itibaren, belediyelerin hizmet alanları, uygulamada yaşanan yetersizliklerle beraber sürekli artış göstermiştir. Bu bağlamda *Dersaadet Belediye Kanunu* ile geniş bir yelpazeye ulaşan görevlerden bazıları mali kaynakların aynı şekilde artmaması nedeniyle uygulamaya geçirilememiştir (Oktay, 2008, s. 390).

Hükümetle belediyenin bütçesi 1877 (1293) tarihli *Dersaadet Belediye Kanununun* yayımlanmasından sonra ayrılmış ve bu düzenleme ile hükümet belediyeye sokakların inşaat ve tamirati, yol genişletilmesi için istimlak uygulaması, temizlik ve aydınlatma görevlerini vermiştir². Buna karşılık hükümet belediyeye terk edilmiş bulunan emlak vergisi gibi çok önemli bir geliri kendisine aldığı gibi yıllık 120.000 liraya ulaşan yardımını da kesmiştir. Şehremanetin bahsedilen kanun çerçevesindeki gelirleri; ilk olarak *kantar ve çeki resmi* ile *kontrat hasılatı*, ikinci olarak *ihtisap resmi* ile patent adı altında tüccar ve esnaftan alınan *tezkere resmi*, üçüncüsü *esnaf vergisi* ile çeşitli resimler ve son olarak belediye meclisinin teklifi üzerine Cemiyet-i Umumiye-i Belediye kabul olunacak adi ve fevkalade vergilerden oluşmaktadır. Kanunda yer almayan *temizlik ve aydınlatma resimleri* ise sonradan ihdas edilmişlerdir. 1914 yılına kadar çeşitli değişiklikler ile bu –yetersiz- vergiler uygulanmış ve Belediye, ancak 1914'te *Rüsum-i Belediye Kanunu'nun* yayımlanmasıyla bir miktar mali güce kavuşabilmiştir. (Ergin, 1999, s. 1535-1538).

Osmanlı'da belediyeçiliğin kurumsal bir nitelik kazanması 1908-1922 döneminde olmuştur. 1912 yılında çıkarılan "*Dersaadet Teşkilat-ı Belediyesi Hakkında Kanun-ı Muvakkat*" ile İstanbul'daki belediye organizasyonu yeniden düzenlenmiş; personel sistemi, teşkilat yapısı, muhasebe ve özellikle de mali alanda kodifikasyon çalışmaları bu dönemde gerçekleşmiştir (Oktay, 2008, s. 378).

Şehremaneti mali yapısı incelendiğinde yetkili organın Cemiyet-i Umumiye-i Belediye (Cemiyet) olduğu anlaşılmaktadır. *Düyun-u Muhasebat Muvazene-i Umumiye Kanunu* gereğince belediyenin harcama ve gelirleri ile memurların görev zaman hesaplarının ve yıllık muhasebenin incelenmesi yetkisi Cemiyet'te idi. Cemiyet, kanunun kendisine yüklediği mali görevleri bütçe encümeni, tetkik-i hesabat encümeni gibi encümenler aracılığıyla yerine getirtmiştir (Oktay, 2011, s. 148-149).

3.2. Şehremaneti'nin 1919 Mali Yılı Bütçesi

Şehremaneti'nin 1919 yılı bütçesi 1877 yılında yürürlüğe giren *Dersaadet Belediye Kanunu* ve bu kanunu değiştiren 30 Aralık 1912 tarihli *Dersaadet Teşkilat-ı Belediyesi Hakkında Kanun-ı Muvakkat* hükümlerine göre hazırlanmıştır. Şehremini Vekili Yusuf Ziya Bey tarafından gerekçesiyle birlikte Cemiyet'e sunulan bütçe (tasarısı); bilahare incelenmek üzere Bütçe Encümenine gönderilmiştir. Encümen tarafından fasıllar ve maddeler halinde incelenen tasarı, öngördüğü değişikliklerle birlikte Cemiyete arz olunmuştur. Cemiyet tarafından değerlendirilen tasarı onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

2 Zaman zaman bu görevler arasına savaş ve devamındaki koşulların ortaya koyduğu görevler de girmektedir. Ticaret ve Ziraat Nezaretine bağlı İlaşé Müdürüyet-i Umumiyesi'nin 12 Şubat 1919'da çıkarılan bir kararname ile nezaretten ayrılıp Şehremaneti'ne bağlanması bu bağlamda verilebilecek bir örnektir (Düstur, 1919, s. 128).

Şehremaneti bütçesi 28.02.1912 (9 Rebiyülevvel 1330) tarihli *Muhasebe-i Umumiye Kanunu*'na tabi olmadığı halde *Muvazene-i Umumiye Kanunu*'na benzer şekilde gelir ve ödeneklere ilişkin ayrıntıları gösterir cetvel, fasıl, maddeler halinde ve de gelirlere ilişkin mevzuat dayanağını göstermek suretiyle düzenlenmiştir (Öner, 2008, s. 205).

Bütçenin uygulanması ile ilgili prensipler *1335 Senesi Muvâzene Talimatnamesi* ile düzenlenmiştir. 1919 yılı bütçesinin ödenek toplamı 75.313.541 kuruş, gelirleri ise 61.568.400 kuruş olarak öngörülmüştür. Gelirler vergi ve vergi dışı gelirler olmak üzere iki ana kategoriye ayrılırken; personel, cari, yatırım harcamaları ve transferler gider gruplarını oluşturmaktadır. (Şehremaneti, 1919 s. 40).

3.3. Bütçenin Uygulama Esasları

1919 yılı bütçesinin uygulanma prensiplerini göstermek üzere *1335 Senesi Muvâzene Talimatnamesi* yayımlanmıştır. Talimata göre, 1919 (1335) mali yılı harcamaları için *i'tâ edilen tahsisat* bağlı cetvellerde 75.313.541 kuruş; buna karşılık *varidat-ı muhammene* 61.568.400 kuruş olarak tahmin edilmiştir. Ek ve olağanüstü ödeneye ihtiyaç duyulması halinde *Cemiyet-i Umumiye-i Belediye* olağanüstü toplantıya davet edilmek suretiyle karar verilecektir. Fasıllar arası aktarım *Cemiyet-i Umumiye* kararına bağlıyken; maddeler arasındaki aktarım *Makam-ı Emanetin* onayıyla yapılabilecektir. Önceden öngörülmeyen giderlere diğer maddelerden aktarım yapılması yasaktır. Geçmiş yıllara ait olup 1919 yılında tahakkuk edecek borçlar, ait oldukları bütçelerinde *imha* (iptal) edilmiş yeterli ödenek bulunması durumunda bütçenin 15. faslının *haliyeye inki-lap eden* (şimdiki döneme dönüşen) borçlar adıyla açık bırakılan 5. maddesi uyarınca ödenecektir. Daha sonra bu tutar toplamı yılsonunda bütçeye ödenek olarak ilave olunacaktır. Belli bir iş için kişi ve kurumlarca yapılan bağışların, kabul edilmesinde bir problem olmadığı anlaşıldığı takdirde nakden alınıp bütçede açılacak bir fasıla gelir yazılacak; karşılığı ise bütçede konuya özel bir fasıl varsa o tertibe, yoksa açılacak bir fasıla ödenek kaydedilmek suretiyle özel hizmetin ifasına harcanacaktır (Şehremaneti, 1919, s. 41).

Muvazene Talimatnamesi'ne göre, 1919 (1335) mali yılı harcamaları için ödenekler 75.313.541 kuruş, gelir ise 61.568.400 kuruş olarak tahmin edilmiştir. Dolayısıyla bütçe açığı 13.745.141 kuruş olup; ödenek toplamına oranı %18,25'tir. Bu oranın ilk başta, bir önceki yıl bütçesi için %1 bütçe fazlası olduğu dikkate alındığında oldukça yüksek olduğu düşünülmekteyse de, 1918 yılı gelir kalemleri arasında yer alan –fakat yasal düzenlemenin tamamlanamaması nedeniyle tahsil edilemediğinden afaki kalan- oktruva resminin bu sonucu doğurduğu kanaatine varılmaktadır. Nitekim 1917 yılındaki açık oranı da %19 düzeyinde, 1919 yılına oldukça yakın gerçeklemiştir (Öner, 2008, s. 207).

1918 yılı Devlet bütçesi³ (başlangıç) açığı da, 5.196.971.199 kuruş ödeneye karşı 3.402.869.800 kuruş gelir tahmini olmak üzere 1.794.101.399 kuruş olarak gerçekleşmiştir. Bu durumda genel bütçe için bütçe açığının giderlere oranı 1918 yılı için %34,5 olarak gerçekleşmiştir (Güran, 2006, s. 72).

Şehremaneti'nin 1919 yılı bütçesine ait kitapçıkta önce gelir kalemleri ve bunlara ilişkin açıklama ve değerlendirmeler, peşinden de ödeneklere ilişkin açıklama ve değerlendirmeler yer almaktadır. Bu nedenle öncelikle bütçenin gelir ardından da ödeneklere ilişkin teklifler üzerinde durulacaktır.

3 Şehremaneti'nin 1919 yılı bütçesini Devletin (merkezi) 1918 yılı bütçesi ile karşılaştırmamızın nedeni, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondoros Mütarekesini izleyen süreçte Meclis kapalı olduğundan 1919 yılına ait bütçenin yapılamaması ve Osmanlı Hükümeti'nin 1918 yılı bütçesinin 1919'da uygulanmaya devam etmesi yönündeki kararıdır. Nitekim Meclis 1920 yılı başında tekrar toplanma kararı almışlarsa da bütçe çalışmalarına başlamadan işgal güçleri tarafından dağıtılmıştır. (Eldem, 1994, s. 149; Maliye, 2000, s. V; Tekin, 2000, s. 233-234).

3.4. Bütçe Gelirleri

Emanetin gelir bütçesi 5 fasıla ayrılmıştır. Gelir teklifi hazırlanırken 1918 (1334) yılının ilk yarısında gerçekleşen tahsilat miktarı ile *bakayadan* gerçekleşme ihtimali yüksek olan gelirler dikkate alınmış; buna karşılık gerçekleşme oranı düşük olan gelirler dikkate alınmamıştır. Buna binaen 1918 yılında 150.000 lira olarak bütçeye konulan *oktruva resmi*⁴ gelir kaleminin henüz kanunlaşmamış olması ve 1919'da da Meclisten geçmesine ihtimal bulunmaması değerlendirmesiyle o yılki bütçeye dâhil edilmemiştir. Aynı şekilde 1918 yılı bütçesine Kadıköy rıhtımından satılacak arsalar bedeli olmak üzere yaklaşık 100.000 lira konulmuş ise de bahse konu rıhtımlarının Alman Devleti askerleri tarafından depo olarak kullanılması durumu karşısında *bütçeye rakam ilavesiyle beyhude yekûn kabartulmasında* fayda görülmediğinden, arsanın satışına bütçede yer verilmemiştir. Yine yapımı tasarlanan fukara meskenleri harcamalarına karşılık *umûr-ı iktisâdiye veznesi mevcudundan* verilmek üzere 1918 yılı bütçesine konulan 10.000 liraya, bahsedilen meskenlerin yangın komisyonunca inşası düşünüldüğünden, 1919 yılı bütçesi olağanüstü gelir faslında yer verilmemiştir (Şehremaneti, 1919, s. 3).

1919 yılı bütçesinde yer alan gelirin yasal dayanaklarına fasıl ve maddeler itibarıyla ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Bütçenin gelir kısmında birinci faslının on iki maddesine artış, altı maddesinde azalış gerçekleşmiş ve 1918 yılı bütçesinden 3.740.225 fazla olmak üzere 37.787.125 kuruş; ikinci faslı 260.000 kuruş fazlasıyla 13.550.000 kuruş; üçüncü faslı *oktruva resminin* indirilmesi ve gemi transit vergisinin daha uygun sınıflama olması nedeniyle birinci fasıldaki *rûsûm-ı mütenevvi'a* maddesine nakledilmesiyle 14.510.000 kuruş azalarak 9.975.900 kuruş; dördüncü fasıl bir önceki yıl tutarını koruyarak 1.000.000 kuruş; beşinci fasıl da yalnız satılacak arsalar bedelini içermek üzere 1.000.000 kuruş olarak önerilmiştir. (Şehremaneti, 1919, s. 3).

Emanet tarafından hazırlanan bütçe tasarısının gelirlere ilişkin fasılları ayrıntılı olarak izah edilmiştir. Buna göre Rûsum-u Belediye (Belediye Vergileri) başlıklı birinci fasıl 24 madde içermektedir. Emanet, gelir bütçe tasarısını 63.173.625 kuruş olarak Encümene sunmuş; Encümen bazı değişiklik yaptıktan sonra tasarı 60.668.400 kuruş olarak Cemiyet'e arz edilmiştir. Cemiyet, gelir kalemlerini incelemek suretiyle Encümenince değiştirilen kimi kalemlerde Emanetin, kimi kalemlerde Encümenin görüşüne katılırken, bazı kalemlerde ise daha farklı bir meblağ kabul etmek suretiyle gelir bütçesini 61.568.400 kuruş olarak kesinleştirmiştir. Gelir bütçesinin kesinleşme süreci tablo 1'de ayrıntılı olarak gösterilmektedir (Şehremaneti, 1919, s. 4-20, 50-51).

Gelir kalemlerinin tespiti hususunda Emanet ve Encümen oldukça gerçekçi bir tutum sergilemişler; bu bağlamda gelir tahminleri ile ilgili olarak geçmiş dönem gerçekleştirmelerini değerlendirmenin yanı sıra Defterdarlıktan da bilgi talep etmişlerdir. Gelir artışını sağlamak için ilginç yöntemlere başvurulmuştur. Emanetin, Sıhhiye Müdürlüğü'nün teklifi doğrultusunda –temizlik vergisi tahsilatını arttırma yönünde- eski eşya ve paçavraların ortaya çıkarılması için istihbaratta bulunanların ödüllendirilmesi yoluna başvurmayı gündeme getirmesi bu bağlamda belirtilebilir (Şehremaneti, 1919, s.12).

Bazı gelirlerin tahakkuk etme ihtimali ile ilgili olarak Emanetin iyimser bir tavır içinde olduğu göze çarpmaktadır. Nitekim "*Yancı Maddeler Vergisi*" ve "*Kazanlarla Motorlar Ruhsatiyesi*" gibi maddelerine ilişkin tahminler yapılırken, yargıya intikal eden durumlar olmasına rağmen ihtilafın Şehremaneti lehine sonuçlanacağından hareket edilmiştir (Şehremaneti, 1919, s. 5,12,18). "*Memba Suları Resmi*"ne ilişkin tahminde ise bu kez Cemiyet iyimser bir tavır sergileyerek, sa-

4 Oktruva resmi (diğer adıyla duhuliye resmi), ticaret için şehre dışarıdan getirilen emtiadan alınan vergidir.

vaş halinin⁵ sona ereceği ve bu gelir kaleminden tahakkukun artacağından hareket ederek Emanet ve Encümenin gelir tahminini yükselterek kabul etmiştir (Şehremaneti, 1919, s. 6,13,18). Cemiyetin Emanet ve Encümenine göre daha iyimser olduğu bir başka kalem hastane gelirleridir. “Hastaneler Hasılatı” maddesine ilişkin Emanet ve Encümen planlanan Zührevi Hastalıklar Hastanesinin önümüzdeki yıl açılmayacağından hareketle gelir tahminini düşük belirlemişler; Cemiyet ise hastanenin açılacağını öne sürerek gelir tahminini daha yüksekte bağlamıştır (Şehremaneti, 1919, s. 8,15,17,19).

Genel anlamıyla üç organın gelirlere yönelik teklif ve değerlendirmeleri birbirine yakın olmakla birlikte; farklı olan gelir maddeleri de bulunmaktadır. Gelir tekliflerine ilişkin olarak Encümenin, hayat pahalılığını ve bu durumun suiistimal edilmesini dikkate alan değerlendirmeler yaptığı görülmektedir. Bu bağlamda Encümen, Emanetin “*Vesait-i Nakliye Resmi*”ne ilişkin savaşı koşulları dolayısıyla düşük gelir önerisini kabul etmekle birlikte, durumu bahane ederek normal tarifeyi suiistimal edenlere yönelik mevzuat düzenlemesi yapılması gerektiği uyarısında bulunmuştur (Şehremaneti, 1919, s. 13). Aynı durum “*Ölçü ve Tartı Aletleri Resmi*” için de söz konusu olup; bu gelir maddesinden de beklenen tahsilatın temini için önlem alınması gerektiği belirtilmiştir (Şehremaneti, 1919, s. 14).

Bütçe tasarısında Şehremaneti gelirlerini korumaya yönelik yasalaştırma çabaları da gözlemlenmektedir. Cemiyetin, “İmtiyazlı Şirketler Hisse-i Menafî” gelir kalemine ilişkin Posta, Telgraf ve Telefon Nezareti’nden yöneltilen itirazları ortadan kaldırmaya ve Belediyenin şehirdeki şirketlerden pay alması ile ilgili tartışmalı durumu netleştirmeye yönelik çabaları buna bir örnektir. Bu bağlamda Cemiyet, Hükümete bir kanun layihası hazırlamak üzere Hüsnü Tahsin, İrfan Cevâd, Estepân Karayan, Tahsin ve Haldun Efendilerden oluşan bir komisyon kurulmasına karar vermiştir (Şehremaneti, 1919, s. 19).

Şehremaneti'nin gelir bütçesi, Cemiyet tarafından 61.568.400 kuruş olarak kabul edilmiştir. 1918 yılında 85.283.400 kuruş olduğu göz önüne alındığında, cari yıl bütçesinin %27,80 düşük kabul edildiği anlaşılmaktadır (Şehremaneti, 1919, s. 51); (Şehremaneti, 1918, s. 41). 1914 yılı fiyatları baz alındığında 1918 yılında 15,30 olan tüketici fiyatlarının 1919 yılında 13,30'a düştüğü; dolayısıyla yıllık enflasyonun %13 düşüş gösterdiği bir yılda Belediye gelirlerinde çok daha büyük bir düşüş yaşanmıştır (Pamuk, 2000, s. 22).

Gelir fasıllarına ve maddelerine bakıldığında, bir önceki yıla göre, en büyük düşüşün üçüncü fasıldan kaynaklandığı görülmektedir. 1918 yılı bütçesinin üçüncü faslında 15.000.000 kuruş olarak tahmin edilen oktruva resmi, 1919 yılı bütçesine, yukarıda da belirtildiği üzere, henüz kanunlaşmamış olması nedeniyle dâhil edilmemiştir.

61.568.400 kuruş gelir tahmininin dağılımın incelendiğinde aşağıdaki değerlendirmeleri yapmak mümkündür:

- Belediye vergi ve resimleri 35.232.500 kuruş ile toplam gelirin %57,22'sini oluşturmaktadır⁶. Bu fasıl bir önceki yıl 34.047.500 kuruş olarak bütçelenmiştir (Şehremaneti, 1918, s. 40). Bir sonraki yıl bütçe hazırlıklarında, içinde bulunulan konjonktüre göre gerçekleştir-

5 Savaş halinin sona ereceğinden kasıt, barış antlaşmasının yapılması beklentisidir. Savaş 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi ile sona ermiş durumda olduğundan bütçe kitapçığındaki bu ifade belirtilen şekilde anlaşılmalıdır.

6 Bu fasıl içinde *musakkafat (emlak) vergisi resm-i munzami* 11.100.000 kuruş, *temettü vergi resm-i munzami* 1.900.000 kuruş, *yaya kaldırımılarıyla sokak ve meydanların işgal ruhsatı ve tente siper resmi* 2.500.000 kuruş, *müzayede ve dellaiye resmi* 3.000.000 kuruş, *kantar, kile çeki resmi* 4.000.000 kuruş, *rüsüm-ı tanzifiyye ve tenviriyeye bakayası* (temizlik ve aydınlatma vergisi) 2.000.000 kuruş olarak öne çıkan gelirlerdir (Şehremaneti, 1919, s. 50).

şen tahsilat⁷ başarılı değerlendirildiğinden 1920 bütçesinde bu fasıl 82.762.500 kuruş olarak tahmin edilmiştir. (Şehremaneti, 1920, s. 18)

- Belediye bağlı kurum ve emvalin işletme gelirleri 14.400.000 kuruş ile toplam gelirin %23,39'unu oluşturmaktadır⁸. Bu fasıl bir önceki yıl 13.290.000 kuruş olarak bütçelenmiştir. Bir sonraki yıl bütçe hazırlıklarında, içinde bulunulan konjonktüre göre gerçekleşen tahsilat⁹ başarılı değerlendirildiğinden 1920 bütçesinde bu kalem 28.300.000 kuruş olarak tahmin edilmiştir (Şehremaneti, 1920, s. 19).
- Çeşitli gelirler 9.935.900 kuruş ile toplam gelirin %16,14'ünü oluşturmaktadır¹⁰. Bu fasıl önceki yıl 24.445.900 kuruş olarak bütçelenmiştir. 1920 bütçesinde ise bu fasıl 9.185.900 kuruş olarak tahmin edilmiştir (Şehremaneti, 1920, s. 19).
- Özel gelirler 1.000.000 kuruş ile toplam gelirin %1,6'sını oluşturmaktadır. Bu fasıl önceki yıl da 1.000.000 kuruş olarak bütçelenmiştir. 1920 bütçesinde de bu fasıl 1.000.000 kuruş olarak tahmin edilmiştir.
- Olağanüstü gelirler 1.000.000 kuruş ile toplam gelirin %1,6'sını oluşturmaktadır. Bu fasıl önceki yıl da 12.500.000 kuruş olarak bütçelenmiştir. 1920 bütçesinde ise bu fasıl 2.500.000 kuruş olarak tahmin edilmiştir.

Vergi gelirlerinin içindeki en büyük pay, %36,90 ile *musakkafat (emlak) vergisi resm-i munzamu* 11.100.000 kuruş, temettü vergi resm-i munzamu 1.900.000 kuruş olmak üzere toplam 13.000.000 kuruş Maliye Bakanlığınca tahsil edilip, Şehremanetine aktarılan vergilerden oluşmaktadır¹¹. Dolayısıyla Şehremaneti, gelir açısından dönemin mali tevzin uygulamasının bir sonucu olarak, önemli ölçüde Hükümete ve onun vergi tahsil kapasitesine bağlı durumdadır.

7 6 aylık gerçekleşme 16.656.344 kuruştur. Üstelik bu toplama tespit edilemediği için *Temettü Vergisi Resm-i Munzamu*, *İhtisap Resm-i*, *Vesait-i Nakliye Resm-i*, *Zephiye Resm-i*, *Av İçin veya Saik-i Merakla Beslenen Köpekler Resm-i*, *Her Nev' Yazı*, *Alâmât ve Reklamlarla Ta'lik Olunan Levhalar Resm-i*, *İmtiyazlı Şirketler Hisse-i Menafî*, *Müceddeden Yapılan Kaldırım ve Lağm Nisf-ı Masarîf İnşaiyesine* ilişkin tahsilat tutarları dahil edilmemiştir (Şehremaneti, 1920, s. 4-8).

8 Bu fasıl içinde *köprüler hasılatı* 6.000.000 kuruş, şirket vapurlarının köprüye yanaşma ücretiyle, *müessesat-ı belediye hasılatı ve icraatı* 4.500.000 kuruş, *hastaneler hasılatı* 3.350.000 kuruş olmak üzere öne çıkan gelirlerdir.

9 6 aylık gerçekleşme 72.130 kuruştur. Üstelik bu toplama tespit edilemediği için *Köprüler hasılatı*, *Hastaneler Hasılatı*, *Kale-i Zemin Bedeline* ilişkin tahsilat tutarları dâhil edilmemiştir (Şehremaneti, 1920, s. 8-9).

10 Bu fasıl içinde hasılat-ı müferrika (çeşitli gelirler) 2.000.000 kuruş, yer bedeli ve şerefiye hasılatı 4.500.000 kuruş, *selhhaneler (mezba) hasılatı* 2.500.000 kuruş olmak üzere öne çıkan gelirlerdir. Bir önceki yılda bu kalem içinde en büyük payı oluşturan *oktruva resmine* yer verilmemesi, fasıl için teklif olunan tutarı düşürmüştür.

11 Aynı şekilde Şehremaneti gelirlerinin içinde yer alan *yol vergisi* de İstanbul Vilayeti tarafından toplanıp tahakkuk ve tahsil masrafı çıktıktan sonra evsatinin belli oranı Şehremanetine verilmekteydi (Nakiboğlu, 2019, s. 63). Dolayısıyla 1919 yılı bütçesinde gelirler arasında öngörülen 1.000.000 kuruşun gerçekleşmesi de Vilayetin vergi toplama kapasitesine bağlıydı.

Tablo 1: Şehremanetinin 1919 (1335) Mali Yılı Gelir Teklif ve Değerlendirmeleri

Vergi Maddesi	Emanetin Teklifi	Bütçe Encümeninin Görüşü	Cemiyet-i Umumiye-i Belediye Kararı
Müsakkafât Vergisi Resm-i Munzamı (Emlak Vergisi)	Emanet, 1918 yılında 111.000 lira olarak tahmin edilen tutarı, defterdarlıktan almış olduğu bilgiye dayanarak 1919 yılı için 112.033,75 lira olarak tahmin etmiştir.	Encümen, defterdarlıktan almış olduğu bilgiyi Belediyenin geçmiş dönem tahsilatlarıyla birlikte değerlendirerek 1919 yılı için 111.000 lira olarak kabul etmiştir.	Cemiyet, Encümenin görüşüne katılmıştır.
İnşaat ruhsatıyesi	Emanet, 1918 yılı Ağustos ayı sonuna kadar gerçekleşen tahsilat 652 lira ve küsur kuruştan olarak gerçekleşmişse de yangınzedelerin bir bölümünün yeni inşaat yapma talepleri üzerine 1919 yılı için 3.000 lira olarak tahmin etmiştir.	Encümen, geçen yılın ilk yarısında gerçekleşen tahsilatı ve içinde bulunulan dönem nedeniyle inşaat malzemesi tedarikinde yaşanan güçlükleri dikkate alarak 1919 yılı için 1000 lira olarak kabul etmiştir.	Cemiyet, Encümenin görüşüne katılmıştır.
Müskirat-ı Fürûht Olunan Mahaller Belediye-i Resmî (Alkollü İçki Satılan Yerlerden Alınan Vergi)	Emanet, 1918 yılı Ağustos ayı sonuna kadar 2.862,91 lira tahsilâtın gerçekleşmesine dayanarak 1919 yılı için 3.500 lira olarak tahmin etmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifi ve Encümenin görüşüne katılmıştır.
Lu'biyyât Mahallerinin Te'sis ve Küşâd Harcıyla Resm-i Belediyesi (Oyun Yerlerinden Alınan Kurulma ve Açılma Vergisi)	Emanet, 1918 yılı Ağustos sonuna kadar 6.440 küsur lira tahsilâtın gerçekleşmesine ve kış aylarında daha da artacağına dayanarak 1919 yılı için 15.000 lira olarak tahmin etmiştir.	Encümen, geçmiş yıl gerçekleşmesinden hareketle 12.500 lira olarak kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine katılmıştır.
Yaya Kaldırımlarla Sokak ve Meydanların Eşgal-i Ruhsatıyesi ve Tente, Siper-i Resmî	Emanet, 1918 yılı Ağustos sonuna kadar 21.674 lira tahsilâtın gerçekleşmesine ve yılsonuna kadar yüksek miktarda tahsilâtın gerçekleşeceğini değerlendirerek 1919 yılı için 25.000 lira olarak tahmin etmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifi ve Encümenin görüşüne katılmıştır.

Tathîrât ve Tebhîrât-ı Fenniye Resmî (Temizlik Vergisi)	Emanet, 1918 yılı Ağustos sonuna kadar olan tahsilât 340 lirada kalsa da Emânet-ı Sıhhiye Müdürlüğünün teklifi doğrultusunda eski eşya ve paçavraların ortaya çıkarılması için istihbaratta bulunanların ödüllendirilmesi yoluna başvurulması halinde gelirin artacağı kanaatine varılarak gider bütçesine bu bağlamda ödenek konulduğundan 1919 yılı için 2.000 lira olarak tahmin etmiştir.	Encümen, Emanetin ödül sistemine dayalı yöntemini faydalı bulmayarak 650 lira olarak kabul etmiştir.	Cemiyet, Encümenin görüşüne katılmıştır.
Temettü Vergisi Resmî-Munzâmı	Emanet, 1918 yılı için 19.000 lira olarak tahmin edilen bu geliri defterdarlıktan almış olduğu bilgiye dayanarak 1919 yılı için 19.668,5 lira olarak tahmin etmiştir.	Encümen, 19.000 kuruş olarak kabul etmiştir.	Cemiyet, Encümenin görüşüne katılmıştır.
Müzayede ve Tellaliye Resmî	1918 yılında olduğu gibi 30.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, bedesten mahallindeki inşaat ve tamiratın tamamlanması halinde işlemlerin daha düzenli bir şekilde yapılacağını, bunun da geliri arttıracığını belirterek 30.000 lira olarak kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.
Mevâd-ı Müştâ'ile Resmî (Yanıcı Maddeler Vergisi)	1918 yılı Ağustos sonuna kadar 565 lira tahsilat yapılmış olsa da Harbiye ve Bahriye Nezâretleriyle Almanya askeri birliklerinden 5.365 lira kadar bir alacak tahakkuk ettiğinden -durumun yargıya intikale etme durumu olmakla birlikte, Belediye lehine sonuçlanma ihtimali yüksek olduğundan- 1918 yılında olduğu gibi 15.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.
Müvellidü'l-buhar Kazganlarla (Kazanlarla) Motorlar Ruhsatiyesi	Tramvay arabalarındaki elektrik motorları için tramvay şirketinden talep edilen 2.000 kuruş lira –konu şirketçe yargıya intikale ettirilmeyle birlikte, vergi kanuna dayandığından ihtilafın Belediye lehine sonuçlanacağı kanaatiyle- 1919 yılı için 2.500 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.

Ihtisap Resmi	Hayvanların nakil ve pazar yerlerinde satılmaları karşılığında alınan bu vergi, hayvan fiyatlarında meydana gelen artış sonucunda 1918 yılındaki tutardan 4.000 lira fazlasıyla 8.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, 7.000 lira olarak kabul etmiştir.
Memba Suları Resmi	1918 yılı Ağustos sonuna kadar olan tahsilat dikkate alınarak 1919 yılı için, nakliye araçlarının azalmasından dolayı, 1.000 lira eksik olmak üzere 2.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, 1.500 lira olarak kabul etmiştir. Ayrıca yıllar itibariyle söz konusu gelir azalmanın tetkikinin yapılmasını önermiştir. Bunun hem Belediyenin gelir kaynağı olarak hem de halkın su ihtiyacının temininde bir problemle karşılaşılması açısından önemli olduğu belirtilmiştir.	Cemiyet, barışın ilan edileceği ve savaşın neden olduğu problemin ortadan kalkacağı düşüncesinden hareketle 2.500 lira olarak kabul etmiştir.
Vesait-i Nakliye Resmi	Arabacı esnafına ait hayvanların askeriye tarafından satın alınması ve arabacıardan önemli bir kısmının silahaltına alınması sonucunda nakliye miktarı azaldığından 1919 yılı için 5.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin önerisini aynen kabul etmiştir. Bununla birlikte arabacıların silahaltına alınması sonucunda nakliye miktarının azalmasının arabacılar tarafından suiistimal edilerek tarifenin on kat üzerinde ücret istediklerini belirterek, konuyla ilgili mevzuat değişikliğine gidilmesinin de altını çizmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.
Zephiye Resmi (Hayvan Kesim Vergisi)	Askeri mezbahalarda kesilen hayvanlardan dolayı Belediye hissesi olarak 14.000 küsur lira alacak tahakkuk etmiş –konu Harbiye Nezaretince yargıya intikal ettirilmekle birlikte, vergi, kanuna dayandığından ihtilafın Belediye lehine sonuçlanacağı kanaatiyle- 1919 yılı için 20.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, yargıya intikal eden problemin henüz çözülmediğinden hareketle 10.000 lira olarak kabul etmiştir.
Pazar Yerleriyle Panayır Vesaire Belediyeye Ait Mahallerin İşgal Resmi	1918 yılı Ağustos ayı sonuna kadar tahsilatın 1.603 lirada kalması ve sebze fiyatının geçen yıla göre aşırı yükselmesiyle beraber yangınlar dolayısıyla çoğu pazar yerleri boş bir hale geldiğinden 1919 yılı için 1918 yılına göre 2.500 lira düşük olmak üzere 5.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.

Evzân ve Ekyâl Damga ve Muayene Resmî (Ölçü ve Tartı Aletleri Resmî)	1918 yılının ilk yarısındaki tahsilata göre geçen yıl olduğu gibi 1.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir. Bununla birlikte birçok esnafın ölçü ve tartı resmine tabi olmadan (yani kaçak olarak) çalıştığının; bunun Belediyenin gelirini azalttığı gibi halkın zarar görmesine de neden olduğu hususunun altını çizmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır. Ayrıca Encümenin işaret ettiği hususun dikkate alınacağı belirtilmiştir.
Kantar, Kile, Çeki Resmî	Tahsilat miktarı 1918 yılının ilk yarısında 22.900 kûsur liraya ulaştığından 1919 yılı için 50.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, 40.000 lira olarak kabul etmiştir.	Cemiyet, Encümenin görüşüne katılmıştır.
Av İçin veya Saike-i Merakla Beslenen Köpekler Resmî	Hayat pahalılığının köpek beslemeyi güçleştirmesi sonucunda 1918 yılındaki düşük tahsilat dikkate alınarak 1919 yılı için üçte bir oranında az olmak suretiyle 50 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.
Her Nevi Yazı, Alamet ve Reklamlarla Talik Olunan Levhalar Resmî (Reklam Vergisi)	1918 yılı ilk yarısında tahsil edilen verginin 966 lirada kalması ve olumsuz koşullar altında levha tedarikinin maliyetli ve güç olması nedeniyle esnafın levha yerine işyeri adlarını kapı ve camekânlara yazmak yolunu tercih ettiklerinden bu madde geçen yıla göre indirilerek 3.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.
Tarik Bedel-i Nakdiyesi (Yol Bedeli)	Mevzuat gereği Vilayetçe toplanan ve yarısı belediyeye ait olan verginin 1918 yılı için tahakkuku henüz Valilikçe bildirilmediğinden 1919 yılı için 1918 yılında olduğu gibi 10.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.

İmtiyazlı Şirketler Hisse-i Menâfi	İstanbul ve Galata rıhtımlarıyla Haydar Paşa liman ve rıhtımının ülkenin bütün ticari nakliyesine aracılık ettiği için belirtilen şirketlerin faydası İstanbul'a ait imtiyazlı şirketlerle sınırlı olmadığı, dolayısıyla Belediyenin elde edilen gelirden pay almasının uygun olmadığı, aynı şekilde hükümet nam ve hesabına işletilen telefon şirketinden de Belediyeye pay ayrılmasının uygun olmadığı yönünde Posta, Telgraf ve Telefon Nezaretinin iddiaları olsa da şehir dâhilinde faaliyet gösteren belirtilen şirketlerden alınacak pay mevzuat hükmü olduğundan 1919 yılı için 1918 yılındaki gibi 17.125 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır. Ayrıca bahse konu şirketlerden Belediyenin pay almasına ilişkin Hükümete bir kanun layihası hazırlamak üzere Hüsnü Tahsin, İrfan Cevâd, Estepân Karayan, Tahsin ve Haldun Efendilerden oluşan bir komisyon kurulması kararı verilmiştir.
Rüsüm-ı Tenviriye ve Tanzifiye Bekâyâsı (Aydınlatma ve Temizlik Vergisi)	1326 (1911) yılı sonuna kadar tahakkuk eden alacağın bir kısmı Tasfiye Kanununun belirttiği şekilde tahakkuk edilirken, bir kısım mükellefe zamanında tebliğ olunmadığı için terkin edilmiştir. Kalan meblağın ise Şubat ayına kadar tahsilatı öngörüldüğünden tahsilatın düşük kalacağı ve de 1918 yılının ilk yarısında gerçekleşen 10.000 liralık tahsilat dikkate alınarak 1919 yılı için 20.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir. Bununla birlikte daha sağlıklı bir değerlendirme yapılabilmesi için tahsilatı gösterir defterlerin tamamlanması konusunda ısrarcı olunması gerektiğini belirtmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.
Müceddeden Yapılan Kaldırım ve Lağım Nisf-ı Masârîf İnşaiyesi	1918 yılının altı aylık tahsilâtı miktarı ile geçen yıl yeniden yapılan yollar dikkate alınarak, 1919 yılı için 1918'de olduğu gibi 1.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.

Rüsüm-1 Mütenevvi'a (Çeşitli Vergiler)	Bu madde, belediye mevzuatınca alınmakta olan rüsumu mahsus olup köprülerden geçen gemilerden alınmakta olan geçiş resmine bağlı olarak alındığından <i>varidat-ı mütenevvi'a faslında</i> yer alırken; daha uygun bulunarak birinci fasla bir madde olarak eklenmiştir. 1918 yılının ilk yarısında 5.000 liraya ulaşması üzerine 1919 yılı için, 1.500 lira artışla, 8.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.
İkinci Fasal – Emlak ve Emlak-ı Emanet Hasılatı			
Köprüler Hasılatı	1330 (1915) yılında 80.000 lirayı aşan bu gelir, seferberlik ilanı üzerine 50.000 liraya kadar inmiş ve 1918 yılı bütçesine bu miktarda konulmuşsa da bir süreden beri memurların gösterdikleri gayret ve faaliyetin artması sonucu günlük gelir tutarı ortalama 180 liraya ulaştığından 1919 yılı için 65.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, 60.000 lira olarak kabul etmiştir.
Şirket-i Hayriye Vapurlarının Köprüye Yanaşma Ücretiyle Müessesât-ı Belediyye Hasılatı ve İcârâtı	Şirket-i Hayriye idaresinden vapurların köprüye yanaşması ücreti olarak alınmakta olan 200 lira için önceki yıllar bütçelerinde ayrı bir madde tahsis edilmişse de 1919 bütçesine bunun için bir madde konulmayarak işbu maddeye dahil edilmiş ve umumi bahçelerle Belediyenin kira gelirlerindeki artış sebebiyle 1919 yılı için, geçen yıl tutarından 8.800 sekiz bin sekiz yüz lira fazla ile 9.000 lira olarak tahmin olunmuştur.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, 4.500 lira olarak kabul etmiştir.

Hastahâneler Hasılatı	Zührevi Hastalıklar Hastanesinin yeniden açılması için uygun bir yer bulunamamasından ve hali hazırdaki olumsuz koşullar dolayısıyla yivecek tedarikindeki zorluklarla birlikte yeni hastanenin 1919 yılında da açılmayacağı kanaatine ulaşıldığından 1919 yılı için geçen yıldan 21.500 lira eksik olmak üzere 12.000 lira tahmin olunmuştur.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyeti şartların olumlu gelişeceği ve hastanenin açılacağı görüşüyle 33.500 lira olarak kabul etmiştir.
Kale-i Zemin Bedeli	Kale-i zemin komisyonunca düzenlenen deftere göre tahakkuk ettirilecek olan miktar ile bekâyâdan peyderpey tahsil edilmekte olan miktar dikkate alınarak 1919 yılı için geçen yıl olduğu gibi 10.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, son beş yıl içinde gerçekleşen tahsilatı dikkate alarak 2.000 lira olarak kabul etmiştir.	Cemiyet, Encümenin görüşüne katılmıştır.
Köhne Eşya ve Enkaz Bedeli	1918 yılının ilk yarısında yapılan tahsilat 3.271 liraya ulaştığından 1919 yılı için 3.500 lira tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.
Üçüncü Fasıl – Vâridât-ı Mütenevvi'â			
Şirketler Komiserliği Aidatı	Sözleşme ile belirli olan hasılat 1919 yılı için 1918 yılında olduğu gibi 1.444 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.
Telefon Şirketinin Hutû-ı Mevcûde İcâresi	Fen heyeti tarafından yapılacak tespit sonucunda kesin miktar belirleneceğinden bu kalem için 1919 yılı için, 1918 yılında olduğu gibi 375 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir. Bununla birlikte Encümen, sağlıklı bir gelir tahmininde bulunabilmek için, fen heyetince yapılan çalışmanın tamamlanması gerektiğine işaret etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır. Ayrıca Encümenin işaret ettiği hususun dikkate alınacağı belirtilmiştir.
Elektrik Şirketinin Hutû-ı Mevcûde İcâresi	Fen heyeti tarafından yapılacak tespit sonucunda kesin miktar belirleneceğinden bu kalem için 1919 yılı için, 1918 yılında olduğu gibi 40 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.
Yer Bedeli ve Şerefiye	Bir taraftan tahakkuk ettirilmekte olan yer bedelleri ve şerefiyeler ile önce tahakkuk ettirilmiş olup ta hükmen tahsiline teşebbüs kılınan ve tahsili yaklaşmış bulunan bedellerden önmümüzdeki yıl tahsili umulan meblağ dikkate alınarak 1919 yılı için, 1918 yılında olduğu gibi 45.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.

Muayene-i Sıhhiye Ücreti	1918 yılının ilk yarısındaki tahsilata ve yapılan tahakkukun miktarına oranla 1919 yılı için 1918 yılı hasılatının dörtte bir azaltmak suretiyle 7.500 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.
Hasılat-ı Mütferrika	1818 yılı Ağustos sonuna kadar tahsil edilen 52.914 lira arasında sokaklar ve köprülerdeki tahribata karşılık olarak Harbiye Nezaretince tesviyesi üstlenilen 135.000 liraya mahsuben tahsil kılınan 35.000 lira da dâhil olup belirtilen meblağın altı aylık tahsilattan indirilmesi ile 17.914 lira kalmakta olması dikkate alınarak 1919 yılı hasılatı 20.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.
Selhhâneler (Mezbaha) Hasılatı	1918 yılının ilk yarısı hâsılatına ve emanete kalmakta olan bağırşakların temin edeceği menfaate göre 1919 yılı için, 1918 yılında olduğu gibi 25.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.
Dördüncü Fasıll – Varıdat-ı Mahsusa			
Tebhîrhâneler Tahsisatı	Özel kanun gereğince Hükümetin görevi olan salgın hastalıklarla mücadele sürecine Emanet tebhîrhâneleriyle iştirak ettiği ve bu nedenle harcama yapmış olması nedeniyle Emanete Hükümetçe ödenmesi kabul edilmiş olan gelir 1919 yılı için, 1918 yılında olduğu gibi, 10.000 lira tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.

Beşinci Fasıl – Varıdat-ı Fevkalade			
Satılacak Arsalar ve Emlak Bedeli	1918 yılı bütçesinde yer alan 115.000 liranın 100.000 lirası Kadıköy rıhtımından satılacak mahallerin bedeli olmakla birlikte rıhtımın su yatakları ve yollarının inşasının henüz tamamlanmamış olduğu gibi burasının Alman askeriyesine depo olarak kullanıldığından burasının 1919 yılında da satılması mümkün olmayacağı için 1918 yılının ilk yarısındaki aylık tahsilat dikkate alınarak 1919 yılı için 10.000 lira olarak tahmin edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.	Cemiyet, Emanetin teklifine ve Encümenin görüşüne katılmıştır.

Kaynak: Şehremanetin 1918 (1335) Sene-i Maliye Bütçesi ve Şehremanetin 1919 (1335) Sene-i Maliye Bütçesi kitapçıklarından tarafınca oluşturulmuştur.

3.5. Bütçe Giderleri

Şehremaneti'nin 1919 ödenek teklifi, gelir teklifi gibi Emanet tarafından hazırlanarak Encümene sunulmuştur. Ödenek teklifi 15 fasıla ayrılmış; her fasıl fonksiyonuna göre maddeler halinde hazırlanmıştır. Ödenek teklifinin kesinleşme süreci tablo 2'de ayrıntılı olarak görüleceği üzere Emanetin incelemesi sonucunda, değiştirilmek suretiyle, 75.313.541 kuruş olarak bağlanmıştır. Bütçe gelirlerinin 61.568.400 kuruş olması nedeniyle oluşan 13.745.141 kuruş bütçe açığının kısmen harcamalardan yapılacak tasarruftan kısmen de bazı gelir kalemlerinde beklenen artışla kapatılması düşünülmektedir (Şehremaneti, 1919, s. 20-39, 53-56).

Ödenek tekliflerinin yapılması ve bunların Encümen tarafından değerlendirilmesinde oldukça detaycı bir tutum sergilendiği anlaşılmaktadır. Özellikle giderler arasında ağırlıklı bir yere sahip olan personel ödemelerinde bu husus belirgindir. Örneğin Emanetin Teftiş Kuruluna iki yeni müfettiş alma planı ve buna ilişkin gider önerisi Encümence atanacak iki müfettişin *hukukşinas* olması bilgisine sahip, birinin hesap bilgisine sahip olması şartı koşularak kabul edilmiştir (Şehremaneti, 1919, s. 32).

Personel ödemelerine ilişkin fasıl ve maddelerin incelenmesinden anlaşılacağı üzere kamu sağlığına yönelik alanlarda faaliyet gösteren (mezbaa, veterinerlik birimi vb.) birimlerindeki memur ve hizmetlilerin sayısı artırılmış; veterinerlik müdürlüğü kurulmasına karar verilmiş ve bu müdürlüğe 168.000 kuruş ödenek konulmuştur. Aynı şekilde Zabıta Müdürlüğü faaliyetlerinin doğrudan kamu sağlığı ile ilgili olması nedeniyle hizmetlilerin sayısı artırılarak maaşları da bütçenin darlığı nedeniyle 600'er kuruşa yükseltilmesi teklif olunmuştur (Şehremaneti, 1919, s. 22,23).

Kamu sağlığının yanında güvenlik hizmetlerine yönelik ödenek hükümlerine de bütçede yer verilmiştir. Bu bağlamda polise yardımcı olan zabıta birimi şimdiye kadar ihmal edilmiş ve bu konu hakkında mevzuat değişikliği yapılması bir ihtiyaç haline gelmiş olduğu vurgulanarak bu birimde çalışan memur ve hizmetlilerin sayısında ve maaşlarında –imkânlar elverdiğince- bir düzenleme yapılması gerektiğine işaret edilmiştir (Şehremaneti, 1919, s. 20).

İstanbul'un sık karşılaştığı yangınlara müdahale belediye görev sahası içinde yer aldığından Emanet, itfaiye teşkilatının *bir dereceye kadar ikmal için* 1918 yılı bütçesine göre 150.000 kuruş fazla ödenek konulmasını teklif etmiştir (Şehremaneti, 1919, s. 29).

Özlük haklarının düzenlenmesine ilişkin kaygılar ödenek teklifine ilişkin maddelerden anlaşıl- maktadır. 1919 yılı için maaşların asgari ve azamisini içeren bir kadro düzenlemesi olumsuz şartlar nedeniyle yapılamayacak olsa da Emanet makamınca olağanüstü başarıları görülen memurların terfi ve ödüllendirilmeleri için ödenek ayrılmasının uygun olacağı vurgulanmıştır. Yine bu bağlam- da aynı görevi yapan personelin özlük haklarının denkleştirilmesi çabaları söz konusudur. İş yo- ğunluğuna göre iki sınıfa ayrılan ve bu bağlamda birinci sınıfta yer alan Fatih ve Beyazıt dairesi müdürlerinin farklı olan maaşlarının Beyoğlu'ndakiyle eşitlenmesi için birinci faslın beşinci mad- desine önceki yıl ödeneğine göre 30.000 kuruş ilave edilmiştir (Şehremaneti, 1919, s. 20,21).

1919'da *barışın imzalanacağı umulduğundan* maaş ve ücretlere yönelik pahalılık zammı tek- lifinde bulunulmamıştır (Şehremaneti, 1919, s. 28).

Özlüğün bir diğer boyutu olan sicil işlerinin, bağımsız hareket edebilmesi için –hükümet dairele- rinde olduğu gibi- ayrı bir müdürlük olarak örgütlenmesine karar verilmiş ve bunun sonucunda da bütçeye bu müdürlük için 203.400 kuruş ödenek teklifinde bulunulmuştur (Şehremaneti, 1919, s. 24).

Personel ödemeleri bütçede bir istihdam teşvik ve Şehremaneti gelirlerinin tahsilatını koru- ma aracı için de kullanılmak istenmiştir. Bu bağlamda maaşı 500 kuruş olduğu için rağbet gör- meyen tahsildarların maaşının 750 kuruşa; maaşı 400 kuruş olan *evzan* (tartı) ve *damga memur- ları* maaşının da 500 kuruşa çıkarılması önerilmiştir. Aynı şekilde seyyar tahsildar müstahdem- lerine, sınıflarına göre, bugüne kadar verilen 500, 700 ve 1000 kuruşluk maaşlarına, bu persone- lin seyyar çalışması ve maaş azlığı karşısında *belediye gelirlerini gereği gibi tahsil etmeyecekle- ri* düşüncesiyle zam yapılmıştır (Şehremaneti, 1919, s. 26).

Bütçede sanata yönelik ödenek teklifleri de yer almaktadır. Emanetin, *Dârü'l-bedâyi'-i Os- mani'ye* (tiyatroya) yardım için 300.000 kuruşluk ve Şehir Müzesi inşaatı için 300.000 kuruşluk ödenek teklifleri bu bağlamda öne çıkmaktadır (Şehremaneti, 1919, s. 29-31).

Bütçelerin hazırlanması sürecinde gider kalemlerinin doğru fasıl ve maddelerde yer alması çabası göz çarpmaktadır. Bu bağlamda Emanetin, tetkik-i hesâbât ve bütçe encümeni üyelerine şimdikiye kadar *masarif-i müteferrika* tertibinden ödeme yapılmakta olup belirtilen tertipten maaş ve ücret gibi masrafların ödenmesini doğru bulmayarak *idare-i umumiyye masarif-i mütenevvia- sı* faslına ayrı bir madde ilave edilerek bu ödemelerin oradan yapılmasını önermesine karşın; Encümen söz konusu ödeneğin *masarif-i müteferrika* maddesine dâhil edilmesinde karar kılmış- tır (Şehremaneti, 1919, s. 30,37,38).

Ödenek teklifleri içinde dikkat çeken bir husus da harita çalışmalarına yönelik olanlardır. İstanbul'un haritasının hazırlanması için 1918 bütçesine 1.000.000 kuruş ödenek konulmuş olup bunun yeterli olmaması üzerine *harita-i umumiye işinin gündün güne ileri götürülmekte olmasın- dan naşi gelecek sene bu emr-i mühim kâmilan neticepezîr olacağından* 15.000 lira daha ödenek konulmuştur (Şehremaneti, 1919, s. 30).

Gider bütçesinin en son faslında yer alan borçlar kısmı 1911 ve 1914 yıllarında gerçekleştiril- len borçlanmalara yönelik olarak Türkiye Milli Bankası ve Perye (Périer) Bankasına yapılacak ödemeler ile Tramvay Şirketi'ne yapılacak avans ödemesine ilişkin -1918 yılı bütçesindekilerle aynı tutardaki- tekliflerden oluşmaktadır (Şehremaneti, 1919, s. 31).

Emanetin önerisi üzerine Encümence, değiştirilmek suretiyle, 75.313.541 kuruş olarak bağla- nan bütçe ödeneğinin dağılımına bakıldığında aşağıdaki değerlendirmeleri yapmak mümkündür:

◆ Belediye ödenekleri içinde cari harcamalar 52.760.950 kuruşla %70,06 oranına ulaşmakta olup; bu kalemler içinde maaş ve ücret ödemeleri 29.510.950 kuruşla %55,93 ağırlığı oluşturmaktadı- r (Şehremaneti, 1919, s. 53-56). Bütçede fonksiyonel bir ayırım söz konusu olmadığından cari ödeneklerin tespitinde;

- Maaş ve ücret ödeneklerine (29.510.950 kuruş), İdare-i Umumiye Levazımı (3.700.000 kuruş) ve Şubat-ı Sıhhiye Masarif-i Mütenevvi'ası (3.950.000 kuruş) ödeneklerinin tamamı eklenmiştir.
- İdare-i Umumiye Masarif-i Mütenevvi'ası ödeneklerinin, aciz maaşları (175.000 kuruş), aciz defin harcamaları (400.000 kuruş) ve tiyatroya yapılan yardım (300.000 kuruş) transfer olarak değerlendirilerek kalan ödeneğin tamamı (3.900.000 kuruş) eklenmiştir.
- Nezafet ve Mamuriyyet Masarifi ödeneklerinin, nezafet ahır ve imalâthaneler inşaat ve tamirâtı için olan kısmı (50.000 kuruş) yatırım olarak değerlendirilerek kalan ödeneğin tamamı (11.400.000 kuruş) eklenmiştir.
- İnşaat ve İstimlâkat ödeneklerinin bahçeler için ayrılan kısmı (300.000 kuruş) cari olarak değerlendirilerek eklenmiştir.
- Bir önceki yıl cari ödeneklerin toplam ödenekler içindeki payı %63,82'dir (Şehremaneti, 1918, s. 42-47). Bu durumun ardında maaş ve ücrete ilişkin ödenek toplamlarının 1919 yılında daha yüksek olması bulunmaktadır. 1920 yılı için ise cari ödeneklerin payı %67,97'ye yükselmiş olup; değişimin gerisinde büyük ölçüde ücretlere yapılan zam¹², yine maaş ve ücretler için konulan pahalılık ödeneği ile nezafet ve mamuriyet harcamalarındaki artış yer almaktadır (Şehremaneti, 1920, s. 21-26).
- ◆ Yatırım harcamalarının payı 9.160.000 kuruşla %12,16 düzeyindedir. (Şehremaneti, 1919, s. 53-56) Bütçede fonksiyonel bir ayırım söz konusu olmadığından yatırım ödeneklerin tespitinde;
 - İnşaat ve İstimlâkat ödeneklerinin bahçeler için ayrılan kısmı (300.000 kuruş) cari olarak değerlendirilerek kalan ödeneğin tamamı (9.060.000 kuruş) eklenmiştir.
 - Nezafet ve Mamuriyyet Masarifi ödeneklerinin, nezafet ahır ve imalâthaneler inşaat ve tamirâtı için olan kısmı (50.000 kuruş) yatırım olarak değerlendirilerek eklenmiştir.
 - Şehir Müzesi ödeneği (100.000 kuruş) yatırım olarak eklenmiştir.
 - Bir önceki yıl yatırım ödeneklerinin toplam ödenekler içindeki payı %15,21'dir. (Şehremaneti, 1918, s.42-47) Bu durumun ardında Şehir Müzesi için ayrılan ödeneğin (1.000.000 kuruş) daha yüksek olması ve 1919 bütçesinde yer almayan fakir meskenleri yer bedeli masrafı inşası ödeneğinin (2.000.000 kuruş) dahil olmasıdır. 1920 yılı içinse yatırım ödeneklerinin payı %25,64'e yükselmiş olup; değişimin gerisinde inşaat ve istimlak harcamalarındaki artış yer almaktadır. (Şehremaneti, 1920, s. 21-26)
- ◆ Transfer harcamalarının payı 13.392.591 kuruşla %17,78 düzeyindedir. (Şehremaneti, 1919, s. 53-56) Bütçede fonksiyonel bir ayırım söz konusu olmadığından transfer ödeneklerin tespitinde;
 - Borçlanmaya ayrılan ödeneklerin (12.517.591 kuruş) tamamı eklenmiştir.
 - İdare-i Umumiye Masarif-i Mütenevviyası ödeneklerinin, aciz maaş (175.000 kuruş), aciz defin harcamaları (400.000 kuruş) ve tiyatroya yapılan yardım (300.000 kuruş) transfer olarak değerlendirilerek eklenmiştir.
 - Bir önceki yıl transfer ödeneklerinin toplam ödenekler içindeki payı %20,97'dir (Şehremaneti, 1918, s. 42-47). Bu durumun ardında aciz maaş ve aciz defin ödeneklerinin daha yüksek olması ve Himaye-i Etfal Cemiyeti için 100.000 kuruş ödenek önerilmesi vardır. 1920 yılı içinse transfer ödeneklerinin payı %6,38'e düşmüş olup; 1919 yılıyla karşılaştırıldığında tutar olarak %6 düşmesine rağmen oransal olarak %30,43 düşmesinin gerisinde yatırım ve cari ödeneklerin 1920 yılında yüksek oranda artış kaydetmesinin payı vardır (Şehremaneti, 1920, s. 21-26).

12 1918 yılı Ekim ayında İstanbul'da hayat pahalılığı Duyun-u Umumiye'nin endeksine göre, savaş öncesi fiyatlarının 15 katına, tevzi fiyatlarına göre ise 7-8 katına yükselirken; memur maaşları ancak %50 artmış dolayısıyla İstanbul'daki memurların alım güçleri %60-80 düzeyinde azalmıştı (Eldem, 1994, s. 131).

Tablo 2: Şehremanetinin 1919 (1335) Mali Yılı Ödenek Teklif ve Değerlendirmeleri

Ödenek Maddesi	Emanetin Görüşü	Bütçe Encümeninin Takdiri
İdare-i Umumiyye	Genel İdareye ait olan birinci faslın ödenek toplamı önceki yıla göre 956.400 kuruş eksikliğiyle 3.852.600 kuruş teklif edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini küçük değişikliklerle birlikte 3.776.000 kuruş olarak kabul etmiştir.
Hey'et-i Fenniye	Heyet-i fenniye maaşlarından oluşan ikinci faslın ödenek toplamı önceki yıla göre 138.600 kuruş eksikliğiyle 3.072.600 kuruş olarak teklif edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini küçük değişikliklerle birlikte 2.830.450 kuruş olarak kabul etmiştir.
Hey'et-i Sıhhiye	Heyet-i sıhhiye maaşlarından oluşan üçüncü faslın ödenek toplamı önceki yıla göre 27.600 kuruş fazlasıyla 2.569.800 kuruş olarak teklif edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini küçük değişikliklerle birlikte 2.675.450 kuruş olarak kabul etmiştir.
Hey'et-i Tahririye	Heyet-i tahririye maaşlarından oluşan dördüncü faslın ödenek toplamı önceki yıla göre 678.600 kuruş eksikliğiyle 1.083.600 kuruş olarak teklif edilmiştir.	Encümen, Emanetin teklifini değişikliklerle birlikte 1.680.450 kuruş olarak kabul etmiştir.
Hey'et-i Maliye	Heyet-i hesabiye maaşlarından oluşan beşinci faslın ödenek toplamı önceki yıla göre 204.400 kuruş fazlasıyla 3.876.600 kuruş olarak teklif olunmuştur.	Encümen, Emanetin teklifini değişikliklerle birlikte 3.426.500 kuruş olarak kabul etmiştir.
Umur-u İktisadiye	Umur-u İktisadiye maaşlarından oluşan altıncı faslın ödenek toplamı önceki yıla göre 186.000 kuruş fazlasıyla 536.000 kuruş olarak teklif olunmuştur.	Encümen, Emanetin teklifini 598.500 kuruş olarak kabul etmiştir.
Birinci Fasl Birinci Kısım Maaşlar Toplamı	1918 yılı bütçesine göre 1.355.600 kuruş eksikliğiyle 14.991.200 kuruş olarak teklif olunmuştur.	Encümen, Emanetin teklifini, küçük değişikliklerle 14.987.350 kuruş olarak kabul etmiştir.
Ücürat (Ücretler)	Müstahdem-i Müteferrika maaşlarından oluşan yedinci faslın ödenek toplamı önceki yıla göre 467.200 kuruş fazlasıyla 11.349.800 kuruş olarak teklif olunmuştur.	Encümen, Emanetin teklifini 14.523.600 kuruş olarak kabul etmiştir.
Pahalılık (Enflasyon) Zammı	Pahalılık zammı olarak bir önceki yıl 3.731.210 kuruş olmasına rağmen bu yıl ödenek konulmamıştır.	Encümen, Emanetin teklifini kabul etmiştir.
İdare-i Umumiyye Levazımı	İdare-i Umumiyye Levazımında oluşan onuncu faslın ödenek toplamı önceki yıla göre 700.000 kuruş fazlasıyla 3.700.000 kuruş olarak teklif olunmuştur.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.
İdare-i Umumiyye Masarif-i Mütenevvi'si	İdare-i Umumiyye Masarif-i Mütenevvi'sinden oluşan on birinci faslın ödenek toplamı önceki yıla göre 235.000 kuruş noksanıyla 5.015.000 kuruş olarak teklif olunmuştur.	Encümen, Emanetin teklifini 4.775.000 kuruş olarak kabul etmiştir.
Şubat-ı Sıhhiye Masarif-i Mütenevvi'si	Şubat-ı Sıhhiye Masarif-i Mütenevvi'sından oluşan on ikinci faslın ödenek toplamı önceki yıla göre 1.905.000 kuruş eksikliğiyle 3.250.000 kuruş olarak teklif olunmuştur.	Encümen, Emanetin teklifini 3.950.000 kuruş olarak kabul etmiştir.
İnşaat ve İstimlakat	İnşaat ve İstimlakattan oluşan on üçüncü faslın toplamı önceki yıla göre 2.377.762 kuruş eksikliğiyle 7.392.238 kuruş olarak teklif olunmuştur.	Encümen, Emanetin teklifini 9.310.000 kuruş olarak kabul etmiştir.

Nezafet ve Mamuriyet Masarifi	Nezafet ve Mamuriyet Masarifinden oluşan on dördüncü faslın toplamı önceki yıla göre 1.615.500 kuruş eksiğiyle 9.250.000 kuruş olarak teklif olunmuştur.	Encümen, Emanetin teklifini 11.450.000 kuruş olarak kabul etmiştir.
Şehir Müzesi İstihzaratı	Şehir Müzesi İstihzaratından oluşan on beşinci faslın toplamı önceki yıla göre 700.000 kuruş eksiğiyle 300.000 kuruş olarak teklif olunmuştur.	Encümen, 100.000 kuruş olarak kabul etmiştir.
Düyün	Düyüandan oluşan on yedinci faslın toplamı önceki yıla göre 3.943.211 kuruş eksiğiyle 12.517.591 kuruş olarak teklif olunmuştur.	Encümen, Emanetin teklifini aynen kabul etmiştir.
İkinci Babın Toplamı	Emanet tarafından, önceki yıla göre -12.076.473 kuruş eksiğiyle 41.424.829 kuruş teklif olunmuştur.	Encümen, Emanetin teklifini 45.802.591 kuruş olarak kabul etmiştir.

Kaynak: Şehremanetin 1918 (1334) Sene-i Maliye Bütçesi, 1919 (1335) Sene-i Maliye Bütçesi Şehremanetin 1920 (1336) Sene-i Maliye Bütçesi kitapçıklarından tarafınca oluşturulmuştur.

6. Sonuç

Bu çalışmada Tanzimat'ı izleyen yıllarda Osmanlı mali ve idari yapısında meydana gelen dönüşüm Şehremaneti'nin 1919 yılı bütçesi üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır. Batılı anlamda bütçe hazırlama çabası ve yerel yönetimlerde yaşanan gelişmeler *hemşerilerin* ihtiyaçlarını karşılama sürecinde Şehremaneti Bütçeleri olarak somutlaşmıştır. Belediye bütçeleri, genel Devlet bütçesine göre bazı farkları olmakla birlikte, yerel bürokratların mali anlayışlarını ve şehirlerin sosyoekonomik yapılarını ortaya koyması açısından önemli kaynaklardır. Çalışmada 1919 yılı Şehremaneti bütçesi özelinden hareketle, dönemin mali tevzin anlayışı içinde belediye bürokratlarının bütçe hazırlama süreci bağlamındaki mali yaklaşımları, öncelikleri ve kaygıları üzerinde durulurken bir yandan da gider ve gelir kalemlerinden hareketle mütareke yıllarındaki başkent sosyoekonomik yapısı hakkında ipuçları verilmektedir. Böylelikle dönem hakkında çalışan iktisat tarihçilere, daha geniş tarih aralığını içeren makro çalışmalardan farklı olarak, mikro analizler yapma sürecinde bir katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Milli Kütüphaneden temin edilen 1919 (1335) yılı Şehremaneti Bütçesi'nde ilk olarak gelir tahminlerine ardından da ödeneklere ilişkin açıklama ve değerlendirmeler yer almaktadır. Gelir tahminleri, geçen yıl gerçekleştirmeleri oldukça gerçekçi bir şekilde dikkate alınarak, beş fasıl halinde oluşturulmuştur. Bütçenin uygulanma prensiplerini göstermek üzere, bütçe kitapçığında yedi maddeden oluşan *1335 Senesi Muvâzene Talimatnamesi* yer almaktadır.

Emanet, gelir bütçe tasarısını yasal dayanakları ile fasıl ve maddeler itibarıyla ayrıntılı olarak hazırlayarak Encümene sunmuş; Encümen bazı değişiklikler yaptıktan sonra tasarı Cemiyete arz edilmiştir. Cemiyet, teklif ve değerlendirmeleri incelemek suretiyle gelir bütçesini 61.568.400 kuruş olarak kesinleştirmiştir. Gelir kalemlerinin belirlenmesinde görev alan bürokratlar gerçekçi bir tutum sergilerken; genel anlamıyla üç organın gelirlere yönelik teklif ve değerlendirmeleri birbirine yakın seyretmiştir. Toplam gelir tahminlerinin içinde belediye vergi ve resimleri 35.232.500 kuruş ile en büyük payı oluşturmaktadır. Vergi gelirlerinin içindeki en büyük pay ise 13.000.000 kuruşluk emlak vergisi resm-i munzamı ve temettü vergi resm-i munzamı toplamından oluşmaktadır. Bu vergiler Maliye tarafından tahsil edilip, Şehremaneti'ne aktarıldığından; Şehremaneti, gelir açısından dönemin mali tevzin uygulamasının bir sonucu olarak, önemli ölçüde Hükümete ve onun vergi tahsil kapasitesine bağlı durumdadır.

Şehremaneti'nin 1919 ödenek teklifi, yine Emanet tarafından 15 fasıl olarak hazırlanarak Encümene sunulmuş ve Emanetin incelemesi sonucunda 75.313.541 kuruş olarak bağlanmıştır.

Ödenek tekliflerinin yapılması ve değerlendirilmesinde oldukça titiz bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir. Zaman içinde birçok kamu hizmeti uhdesinde bırakılan Şehremaneti'nin bunlardan özellikle kamu sağlığı ve güvenliğine ilişkin olanlarını yerine getirme çabası ödenek tekliflerinde göze çarpmaktadır. Yine ödeneklerin doğru fasıllarda yer alması ve personel özlük iş ve işlemlerine yönelik kaygılar öne çıkmaktadır. Bütçede sanatsal ve kültürel faaliyetlere yapılan ödenek tahsisi öne çıkan bir diğer husustur. 1919 yılı toplam ödenekleri içinde cari harcamalar 52.760.950 kuruşla en büyük payı oluşturmaktadır. Cari harcamalar için ayrılan ödenek geçen yıl bütçe rakamlarına yakınken; 1920 yılı için ise cari ödeneklerde ücretlere yapılan zam, yine maaş ve ücretler için konulan pahalılık ödeneği ile nezafet ve mamuriyet harcamalarındaki artıştan kaynaklı bir yükselme söz konusudur. Transfer harcamalarının payı 13.392.591 kuruş olup; bunun büyük kısmı cari yılda da söz konusu olan Şehremaneti bütçe açıklarının kapanması için alınan borçların ödenmesine yöneliktir.

Batılı anlamda bütçeleme anlayışının şehir yönetimlerine yansımaları gösteren 1919 yılı Şehremaneti bütçesi genel olarak değerlendirildiğinde; birinci dünya savaşının sona erdiği kritik bir dönemde başkentte yaşayan vatandaşlara, sağlıktan, bayındırlığa, ulaştırmadan kültür-sanata kadar geniş bir yelpazede hizmet sunmaya çalışan belediyenin -bu hizmetlerin yasal dayanağı olan- bütçeyi olabildiği kadar gerçeğe uygun, çok boyutlu ve tartışmacı bir anlayış içinde hazırlama çabası içinde olduğu belirtilmelidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Cezar, Y. (1986). *Osmanlı maliyesinde bunalım ve değişim dönemi (XVIII. yy'dan Tanzimat'a mali tarih)* (1. Baskı). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Çakır, C. (2001). *Tanzimat dönemi Osmanlı maliyesi*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Düstur. (1919). *II. Tertip cilt II*. Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye.
- Eldem, V. (1994). *Harp ve mütareke yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ergin, O. N. (1999). *Mecelle-i Umur-ı Belediye cilt 3*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür A.Ş.) Yayınları.
- Genç, M. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet ve ekonomi*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Giray, F. (2010). *Maliye tarihi*. Bursa: Ezgi Yayınları.
- Güran, T. (1989). Tanzimat döneminde Osmanlı maliyesi: bütçeler ve hazine hesapları (1841-1861). *Belgeler: Türk Tarih Belgeleri Dergisi cilt XIII. S.17'den ayrı basım*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Güran, T. (2006). Osmanlı kamu maliyesi, 1839-1918. M. Genç ve E. Özvar (Ed.), *Osmanlı maliyesi kurumlar ve bütçeler cilt 1* kitabı içinde (s. 65-93). İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Karal, E. Z. (2003). *Osmanlı tarihi ıslahat fermanı devri (1861-1876) cilt VII* (6. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Karamürsel, Z. (1989). *Osmanlı mali tarihi hakkında tetkikler* (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Keskinkılıç, E. (2003). Yenileşme dönemi Osmanlı bütçeleri üzerine genel bir bakış. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 14(14), 319 - 345. https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000503
- Maliye. (2000). *Osmanlı bütçeleri (1908-1918)*. Ankara: Maliye Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.
- Mutluer, M. K., Öner, E. ve Kesik, A. (2011). *Bütçe hukuku* (3. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Nakiboğlu, A. (2019). İstanbul Vilayetinin 1333 (1917) yılı bütçesi. *Külliyyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi* (9), 39-106. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulliyat/issue/52030/610235>
- Oktay, T. (2008). Osmanlı döneminde modern belediye kurumunun doğuşu ve gelişimi. E. Özvar ve A. Bilgin (Ed.), *Selçuklu'dan Cumhuriyet'e şehir yönetimi* kitabı içinde (s. 377-402). İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayını.
- Oktay, T. (2011). *Osmanlı'da büyükşehir belediye yönetimi: İstanbul Şehremaneti*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Ortaylı, İ. (1979). *Türkiye idare tarihi*. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Öner, E. (2001). *Mali olaylar ve düzenlemeler ışığında Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet döneminde mali idare*. Ankara: Maliye Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.
- Öner, E. (2008). *İstanbul Şehremaneti (Belediyesi)nin kuruluşu ve 1917 yılı bütçesi*. Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Öner, E. (2009). *Osmanlı Devleti 1912 yılı hazine genel hesabı ve kesin hesap kanunu tasarısı*. Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Özvar, E. (2006). Osmanlı Devletinin bütçe harcamaları (1509-1788). M. Genç ve E. Özvar (Ed.), *Osmanlı Maliyesi kurumlar ve bütçeler cilt 1* kitabı içinde (s. 197-238). İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Pamuk, Ş. (2000). *İstanbul ve diğer kentlerde 500 yıllık fiyatlar ve ücretler (1469-1998)*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Sarıçelik, K. (2018). Hüdâvendigâr Vilâyeti'nin 1914 yılı husûsî bütçesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (43), 385-407. <https://doi.org/10.21563/sutad.510536>
- Şehremaneti. (1918 (1334)). *Şehremaneti'nin 1334 Sene-i Mâliyesi Bütçesi*. İstanbul: Garoyan Matbaası.
- Şehremaneti. (1919 (1335)). *Şehremanetin 1335 Sene-i Maliye Bütçesi*. İstanbul: Dersaadet Karabet Matbaası.
- Şehremaneti. (1920 (1336)). *Şehremanetin 1336 Sene-i Maliyesi Bütçesi*. İstanbul: Matba-i Osmaniye.
- Şehremaneti. (1920 (1336)). *Şehremanetin 1336 Senesi Vâridât Bütçesi*. İstanbul: Matba-i Orhaniye.
- Tabakoğlu, A. (1997). *Türk İktisat Tarihi* (3. Baskı). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tekin, A. (2000). Milli mücadele dönemi bütçeleri ve mali uygulamalar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 233-250.
- Torun, S. F. (2018). 1913 tarihli İdare-i Hususiye-i Vilâyât Talimâtnameğine göre vilâyet bütçelerinin yasallaşması. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 58(1), 59-81. <http://dx.doi.org/10.33171/dtcfjournal.2018.58.1.4>